

СЕКЦІЯ І. ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА

УДК 141

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-347-0-1>

Абдула А. І.

ORCID: 0000-0001-5484-1639

кандидат філософських наук, доцент,

завідувач кафедри філософії

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Балуца Г. А.

ORCID: 0000-0002-4772-9240

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

КРИТИЧНИЙ РАЦІОНАЛІЗМ ТА КОНФУЦІАНСТВО: ОСВІТНІЙ ВИМІР СПІВВІДНОШЕННЯ

Ключові слова: критичний раціоналізм, конфуціанство, відкрите суспільство, філософія освіти.

Критичний раціоналізм – впливовий напрям сучасної західної філософії, становлення якого відбувалось навколо ідей відомого британського філософа Карла Поппера. Критичний раціоналізм звертається до широкого кола проблем соціальної філософії, філософії науки, філософії освіти. Питання соціальної та політичної філософії розкриваються, зокрема, в основоположній праці К. Поппера «Відкрите суспільство та його вороги», у якій репрезентовано філософську модель демократичного суспільства, відкритого до критики та самовдосконалення шляхом спроб і помилок. Важливою складовою частиною такого суспільства є освітня система, яка також має втілювати вищезгадані принципи [1]. Загальне визнання демократичного проекту К. Поппера посилює інтерес до освітніх стратегій та цінностей, покладених у його основу

Можна виокремити низку ідей, які характеризують філософію освіти К. Поппера. Перш за все, це критика «державницької» освіти,

орієнтованої на пошук (підготовку, виховання) «найкращого державника», адже така освіта, на думку філософа, «суперечить принципам критичності й інтелектуальної незалежності», «руйнує самотність та ініціативність керівників» як соціальних лідерів. Замість того щоб вчитись «заради кар'єри», вважає К. Поппер, слід заохочувати в учнів інтерес до здобуття знань та здійснення досліджень, виховувати в них любов до істини. Також К. Поппер обґрунтовує необхідність обмеження контролю над освітою, оскільки, на його думку, місія держави забезпечувати доступ громадян до освіти та створювати умови для їхнього саморозвитку. Водночас будь-яка реформа освіти має бути прогнозованою та зрозумілою, здійснюватися шляхом покрокової, поетапної інженерії, адже у іншому випадку вона буде сприйматись як дещо нав'язане ззовні та ірраціональне. Помітною особливістю поглядів філософа є критика колективізму з позицій індивідуалізму та егалітаризму. Мета освіти, на його думку, полягає у тому, щоб допомогти учню сприйняти (а не нав'язати) цінності критичного раціоналізму, і, відповідно, демократичного суспільства, серед яких: повага до істини, незалежність від авторитетів, уміння вчитись на власних помилках і вдосконалюватись за рахунок критики [2].

Погляди К. Поппера мали значний вплив на формування сучасного політичного дискурсу, а також освітньо-філософської дискусії як його системної компоненти, зокрема щодо цінностей відкритого суспільства і можливостей їх реалізації на інституційному та практичному рівнях освіти у процесі її реформування.

Однією з актуальних тем, які характеризують сучасні дослідження у цьому напрямку, є проблема співвідношення засадничих для критичного раціоналізму принципів раціональності з національними цінностями, традиціями, філософськими та моральними орієнтирами. Зразком такого підходу є спроба синтезу раціональних цінностей з традиційними цінностями конфуціанської етики з метою впровадження їх у сферу освіти.

Незважаючи на те, що загалом концепція Поппера як і її освітній вимір безумовно характеризують світоглядний «західний конструкт», низка сучасних дослідників схиляються до того, що вона може бути вдало застосована до Сходу, зокрема, до Східної Азії як території, що поділяє культурні цінності, зумовлені впливом конфуціанства [3, с. 55]. Йдеться про пошук спільного аксіологічного фундаменту незалежно від парадигматичних відмінностей освітніх систем різного типу.

Конфуціанство характеризується спробою привнести порядок у соціальну дисгармонію, долучити мораль у державну владу, замінити силу моральною добротністю. Згідно з Конфуцієм, гармонійне суспільство може бути побудоване, якщо кожен буде виконувати моральні обов'язки, притаманні власній соціальній ролі, дотримуючись низки фундаменталь-

них принципів, перш за все гуманності та ритуалу. Незважаючи на те, що деякі вимоги конфуціанства були актуальними лише за певних історичних обставин і втратили свою легітимність, існує багато свідчень того, що його моральні настанови зберігають свій вплив на соціальні і культурні системи народів Східної Азії, зокрема Китаю [3].

Звісно, співставлення східної та західної традиції у цьому сенсі передбачає суттєві розбіжності. Ч.-М. Лам (Chi-Ming Lam) характеризує ці розбіжності таким чином. Критичний раціоналізм орієнтується на верховенство закону та демократичне суспільство, у той час як конфуціанство не захищає демократичне суспільство і не підтримує закон для захисту свободи людей. До того ж, конфуціанству, як зазначає дослідник, притаманний занадто великий оптимізм щодо освіти і навчання. Критичний раціоналізм, підтримуючи віру у силу розуму, припускає можливість не погоджуватись з опонентом, зберігаючи повагу до нього, у той час як конфуціанство не схильне занадто розмежовувати людину та її думку (вислів на кшталт: «Платон мені друг, але істина дорожча» міг би сприйматись у конфуціанстві як загроза соціальній гармонії). З іншого боку, як відзначає Лам, між конфуціанством та критичним раціоналізмом знаходять і суттєві схожі риси. По-перше, конфуціанство конституює (хоча і неявно) теорію раціональності та її ключові категорії (розум, критику, самокритику, скромність, терпимість, критичну дискусію ті ін.). По-друге, конфуціанство також акцентує на критиці, самокритиці як «раціональних» способах вирішення проблем, хоча і з метою реалізації принципу гуманності (гуманне життя, праця, гуманний уряд), на відміну від «західного» пошуку істини. Мета Конфуція полягає у тому, щоб різні погляди і соціальні ролі сприяли становленню гармонійного суспільства. Таким чином, спільна орієнтація на принципи розуму та критики окреслює перспективи поєднання, на перший погляд, здавалося б, несумісних філософських систем, у тому числі і в освітньому вимірі [3].

Що ж стосується національних принципів, які суперечать настановам критичного раціоналізму чи ідеалам Західної цивілізації, то вони можуть розглядатись у дусі мультикультуралізму та плюралізму як «традиції першого порядку». Ці традиції мають бути осмислені, можливо, піддані критиці традиціями «другого порядку», до яких можна віднести також критичний раціоналізм, за рахунок чого обидві традиції мають вдосконалюватись [3].

Література:

1. Popper K. The Open Society and Its Enemies. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2013.

2. Абдула А., Абдула І. Ціннісні засади й освітні орієнтири «відкритого суспільства». Актуальні проблеми духовності. Кривий Ріг, 2021. Вип. 22. С. 272–292.

3. Lam C. M. *Childhood, Philosophy and Open Society: Implications for Education in Confucian Heritage Cultures*. Singapore : Springer, 2013.

УДК 141.5

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-347-0-2>

Білокопитов В. В.

ORCID: 0000-0003-4726-6626

*аспірант кафедри філософії, публічного адміністрування
та соціальної роботи*

*Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

КОНЦЕПТ «СВОБОДА» В АКсіОЛОГіЧНІЙ КАРТИНІ СвіТУ КИТАЮ

Ключові слова: свобода, цінність, суспільство, мораль, лібералізм, конфуціанство.

У тлумачних словниках китайської мови слово 自由 zìyóu має кілька значень: 1) самостійний, необмежений, вільний; 2) необмежені права громадян, які здійснюють свою діяльність у межах, встановлених законом; 3) (філософ.) необхідність пізнання та перетворення об'єктивного світу. Також зазначаються такі синоніми: 恣游 zìyóu / вільне пересування, вільність; 自在 zìzài / незалежність, самостійність; 解放 jiěfàng / визволення, розкріпачення, емансипація.

Згідно з дослідженнями китайських істориків слово 自由 «свобода» виникає у китайській мові в період між 108–201 рр. н. е. під час правління династії Східна Хань і має умовне значення «власна думка». У цей період слово має негативне забарвлення і означає поведінку, яка не відповідає загальноприйнятим нормам моралі й етикету. Все це загалом визначає початкову семантику слова та його регулярне використання у давньокитайських трактатах для негативної оцінки дій людини.

Наступний етап у розвитку концепту 自由 «свобода» в китайській аксіологічній картині світу можна пов'язати з діяльністю європейських місіонерів, які пропагують християнські вчення в Китаї під час прав-